

Öreryds gamla missionshus

Antikvarisk medverkan i samband med
utvändig restaurering

*Öreryds socken i Gislaveds kommun,
Jönköpings län*

Öreryds gamla missionshus

Antikvarisk medverkan i samband
med utvändig restaurering

Öreryds socken i Gislaveds kommun
Jönköpings län

Rapport och foto: Robin Gullbrandsson
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

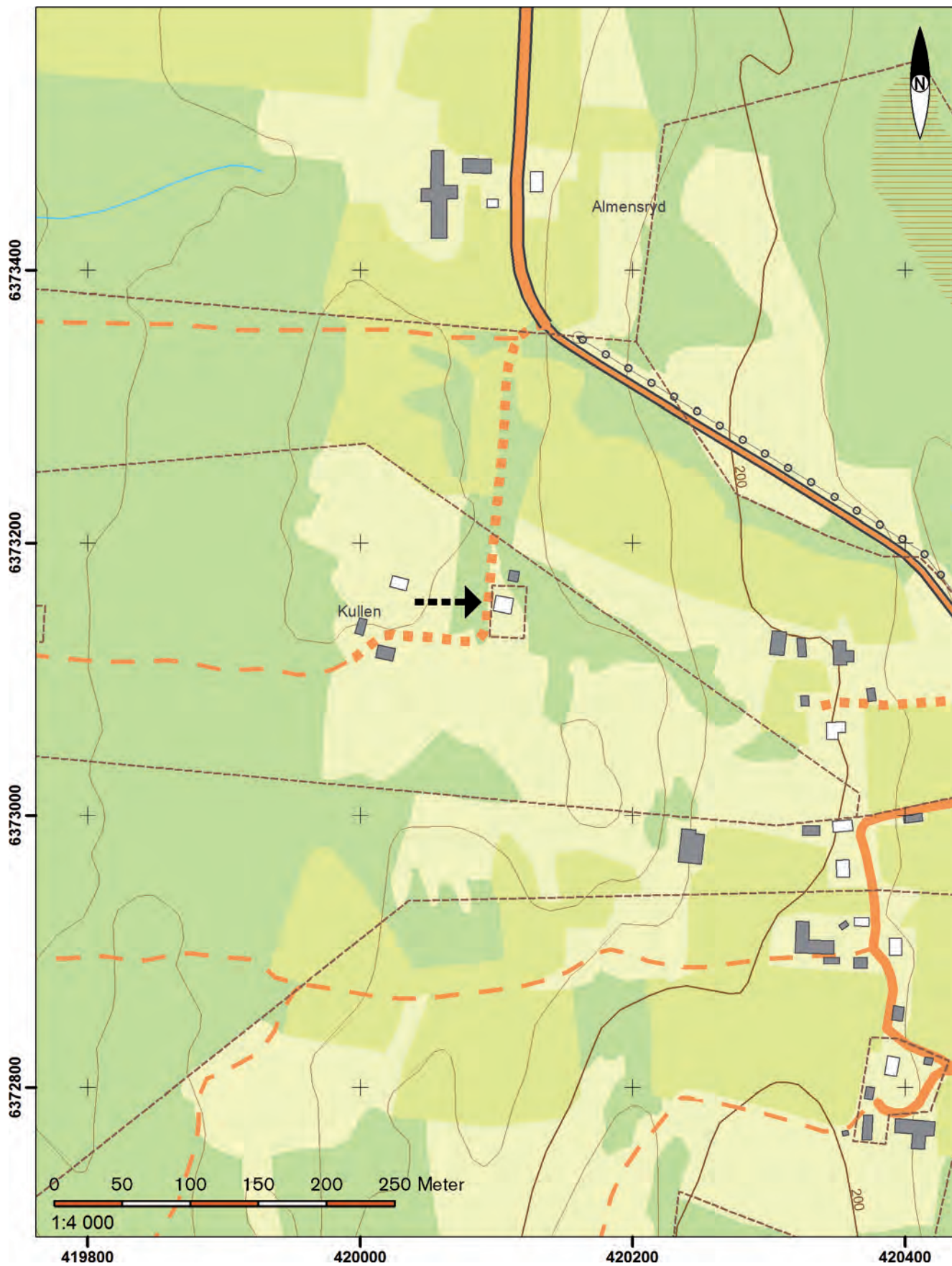
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2016

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte	6
Historik.....	6
Beskrivning inför åtgärder.....	7
Vidtagna åtgärder	12
Sammanfattning.....	14
Referenser.....	16
Administrativa uppgifter.....	16

Bilagor

- Bilaga 1. Färgundersökning 2003
- Bilaga 2. Materialspecifikation.

Utdrag ur digitala fastighetskartan blad är 63E 7bS och 63E 7cS.

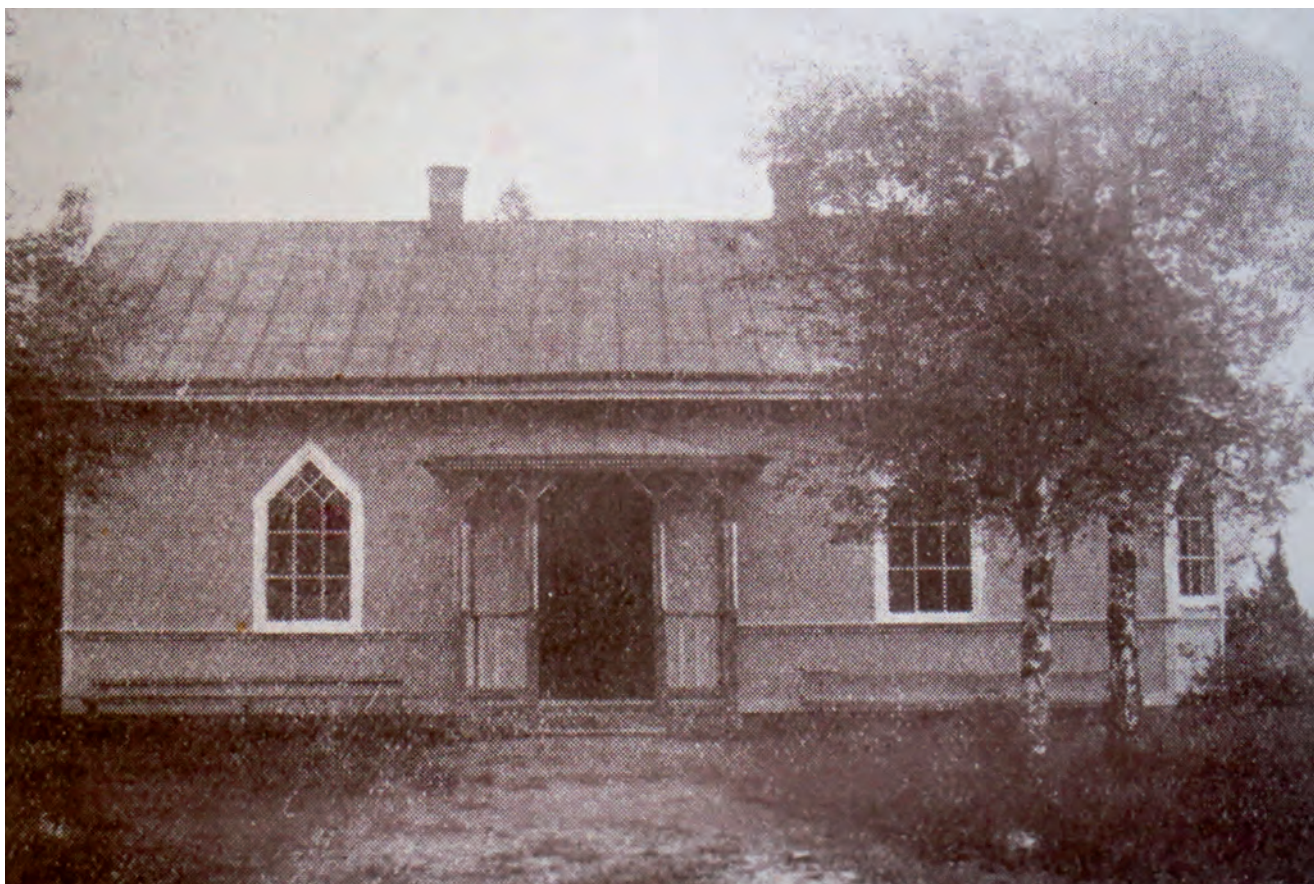

Öreryds gamla missionshus, fotograferat från sydost våren 2014.

Inledning

Öreryds gamla missionshus, Kullen, är en av de bättre bevarade frikyrkobyggnaderna i länet. Redan 2003 undersökte Öreryds samhällsförening möjligheterna till restaurering. Efter samråd med antikvarie Margareta Olsson, Jönköpings läns museum, ansökte man 2004 om kulturmiljöbidrag hos Länsstyrelsen för såväl ut- som invändig restaurering, varvid skulle ingå lagning och ommålning av plåttaket. Inget av detta kom då till utförande.

År 2014 kontaktade nuvarande ägare läns museet för hjälp med bidragsansökan till Länsstyrelsen för restaurering utifrån tidigare förslag. I beslut av den 27 mars 2015 beviljade Länsstyrelsen medel. Fastighetsägaren anlitade Robin Gullbrandsson, Jönköpings läns museum, som antikvarisk medverkande, denne har även sammanställt föreliggande rapport. Arbetena med omläggningen av taket genomfördes från maj 2015 till februari 2016. Slutbesiktning ägde rum den 26 februari 2016.

Äldsta kända fotografiet av Öreryds gamla missionshus, taget någon gång före 1933 då motstående sidas fotografi visar en ändrad färgsättning. Notera stådränna på sadeltak och veranda. Stuprör saknas.

Syfte

Åtgärderna syftade dels till att ge missionshuset en ny taktäckning av samma karaktär som den ursprungliga som tjänat ut, dels till att återskapa exteriörens ursprungliga färgsättning. Rapporten syftar till att utgöra en dokumentation av arbetenas art och omfattning, samt av material- och metodval.

Historik

De första lekmannapredikningarna i Öreryds socken hölls på 1860-talet av predikanter från Halmstad och Jönköpings missionsföreningar. År 1876 flammade en väckelse upp i Öreryd och grannsocknen Valdshult. Detta ledde till bildandet av en egen missionsförsamling i Öreryd den 6 april 1878. En drivande kraft bakom detta var Johan Jonasson på Kullen, som blev den förste ordföranden och donerade tomten till bygget av missionshuset. Enligt uppgift skall bygget ha skett redan detta år, vilket gör missionshuset till ett av de äldsta bevarade i länet. I utseende och plan påminner det mycket om det byggnadsminnesförklarade missionshuset i Bårabo, Gnosjö kommun, som byggdes 1906 samt missionshuset i Nye från

Bibelskola år 1933. Fasad och veranda har fått en ny ljusare färgsättning. Troligen den färgsättning i vitt och grått som påvisades i färgundersökningen.

1908 (likaså med skivtäckt plåttak). År 1890 anslöts församlingen till Svenska Missionsförbundet. År 1910 bildades en ungdomsförening och 1922 införskaffades ett bibliotek. Söndagsskola bedrevs sedan 1876. Troligen i början av 1930-talet fick byggnaden en ny färgsättning. År 1959 påbörjades insamling till bygge av ny möteslokal. Detta resulterade i förvärvet och om- och tillbyggnaden 1966–1968 av en barack från krigsåren. Från det gamla huset överflyttades en tavla, några bänkar och en orgel. Gamla missionshuset kom att fungera som bilverkstad, varvid verandan förlorade delar av sitt bärverk och entréporten togs bort till förmån för en garageport. Sedermera införskaffades byggnaden av den lokala samhällsföreningen som återställde entrén, satte in nytt kök, återskapade salens podium och satte in en kamin på 2000-talet.

Beskrivning före åtgärder

Missionshuset är uppfört av liggtimmer med rektangulär plan och sadeltak. Den första tiden stod byggnaden utan panel, denna kom till först kring 1900 i tidstypiskt utförande med stående och liggende fasspont och vinkelbrutna fönster. Även verandan är typisk för denna tid. Utförandet påminner mycket om missionshuset i Nye som återuppbyggdes efter en brand 1908. Absiden bör ha kommit till vid denna tid och kan jämföras med den på Bårabo missionshus från 1906.

Äldre färgfotografi från 1960-talet, detalj. Notera köksingången från 1920-talet med ockramålad dörr (nu i uthuset) och fodret efter ett igensatt fönster.

Exteriör från nordost 2014.

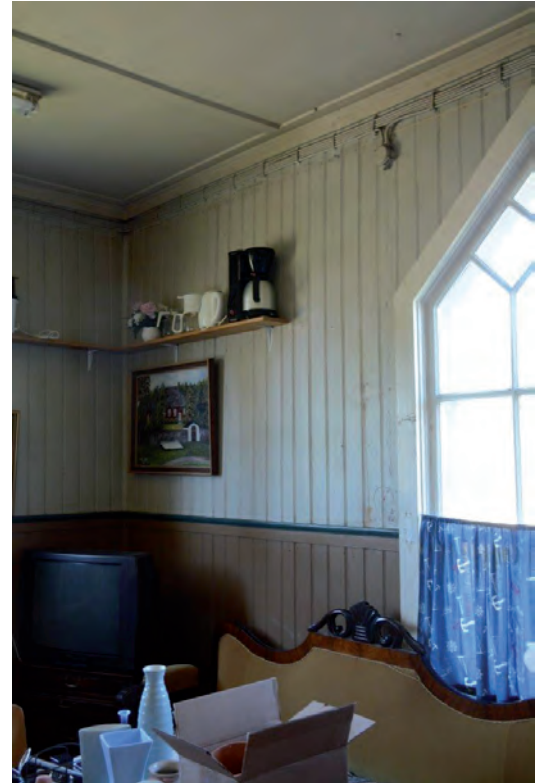
Exteriör från nordväst 2014. Notera köksingången med avtryck efter ett skärmtak.

Verandan miste sina mittstolpar när missionshuset blev bilverkstad efter 1968.

Stora salen. Bröstpanelen med träfiberskivor är från 1950-talet. Podiet återskapades på 2000-talet.

Ursprunglig bröstpanel i lilla salen.

Ursprungliga vikedörrar mellan stora och lilla salen.

Invändigt består byggnaden av en stor samlingssal, som ursprungligen bör ha omfattat hela missionshuset. Vid en ombyggnad på 1920-talet avskildes ett kök och en mindre samlingssal i västra delen, då upptogs även en köksentré. Stora salens väggar och tredelade tak är klädda med ursprunglig pärlspont. Bröstpanelen har klätts med träfiberskivor på 1950-talet. Mellanväggen har smalare pärlspont och har dubbla vikedörrar till lilla salen. I detta rum är den ursprungliga bröstpanelen kvar medan taket klätts med träfiberskivor.

Köksingången på gaveln har haft ett skärmtak som man kan se avtryck av på panelen. Det ursprungliga dörrbladet är bevarat och står i boden bakom missionshuset. Huvudingången är centrerad på södra långsidan och har återfått sina ursprungliga dörrblad. Exteriört är missionshuset välbevarat och har i sin arkitektur idag få motsvarigheter i länet.

Skivtäckning med enkelfalsad förzinkad stålplåt från ca 1900, målad med stenkols tjära på järnmönja.

Tak

Sadeltaket har tidstypiskt långt utskjutande takskägg, men i övrigt smäckra dimensioner. Det har en plättäckning av förzinkad stålplåt i formatet 60 x 120 cm, ca 0,7 mm tjock, lagt med enkelfalsning, troligen ca 1900. Taket ligger på en glespanel av delvis återanvända rödfärgade panelbrädor. Under plåten ligger en svart papp. Nedre skiftet på båda sidor är utbytt vid okänt tillfälle, varvid en ståndränna ersatts med hängränna. Absidtakets täckning utgörs till stor del av spillbitar från sadeltaket. Verandataket har också haft en ståndränna från början, men även här har nedre skiftet tagits bort och en hängränna satts upp. Taket är målat med en asfaltbaserad stenkols tjära som nu i hög grad är bortnött. Under är ett rött färgskikt som först antogs vara engelskt röd linoljefärg. Det är dock troligen en grundfärg med järnmönja. Den takplåstjära som användes under sent 1800-tal innehöll svensk tjära, beck, asfalt, hartz, blyglete och terpentinolja. Denna var dock aggressiv mot zinksiktet, vilket förutsatte en grundning med järnmönja. Runt

Fönster och fasspontpanel från ca 1900, idag målade med alkydoljefärg.

1900 kom renare stenkolstjärnor och det blev då vanligt att behandla plåttak med detta på enklare byggnader.¹ På de ytor där färgen helt är borta finns rostangrepp, allvarligast är de dock i falsarna. Det kan noteras att hakfalsen på absiden inte är klamrade utan spikade ned i panelen. Mot gavel har sadeltakets täckning ett enkelt uppvik och plåten är enbart förankrad med klammer. Skorstenarna har sentida plåtinklädnader som är spikade ned i takplåten.

Fönster och fasader

Fönstren är från ca 1900 och har en kraftigt flagnande oljefärg, troligen alkyd. Enligt färgundersökning 2003 har de ursprungligen varit målade med linoljaefärg i Bränd terra, 1A-44 (RAÄ).

Fasadpanelen av fasspont är original från ca 1900. Enbart enstaka lister och panelbitar är rötangripna. Yttersta färgskiktet är en idag

¹ Informant, antikvarie Ivar Wenster.

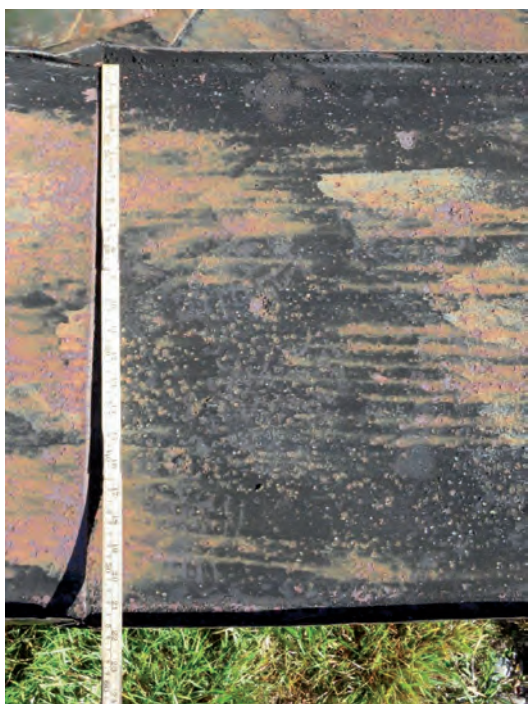

Rötskadad bröstpanel.

bitvis kraftigt flagnande alkydoljefärg, ljus grå, NCS S 3502-Y. Verandan har förlorat de mittre stolparna med tillhörande staket och vinkelprydnader.

Vidtagna åtgärder

Efter besiktning av plåtslagare gjordes bedömningen att en omläggning av taket var nödvändig. De plana ytorna var förvisso i god kondition, men falsarna var i dåligt skick. Utgångspunkten var att så långt möjligt efterlikna det befintliga taket i material och teknik. Den nya täckningen gjordes således likt befintlig med varmförzinkade stålplåtar i formatet 60 x 120 cm, 0,7 mm tjock, lagda med hak och enkelfalsning samt klamrat i underlaget. Enstaka brädor i glespanelen fick bytas i takfot och vid skorstenar, på verandataket i sin helhet. Den gamla pappen ersattes med en ny diffusionsöppen underlagspapp (RAW). Den försvunna ståndrännan rekonstruerades. Enligt äldre fotografi saknades tidigare stuprör, sådana bedömdes dock som nödvändiga åtminstone på sadeltaket. Dessa gavs ett tidstypiskt utförande med skarpa knän och smäcker dimension, 75 mm i diameter. På grund av svårigheter för entreprenören att få fram varmförzinkad stålstuprör i detta utförande så valdes att göra dem i aluzink. De betades på verkstad och skall målas med oljefärg i samma kulör som hörnfodren. Gavelsprångets uppvik förstärktes med en extra omvikt plåt för att minska risken för stormskador. Skorstenarna fick nya inklädnader i samma utförande, men som falsades samman med anslutande takplåtar. På norra takfallet monterades en stege, fastklämd i stånfalsarna. Taken på absid och veranda gavs uppvik som slutar i sågat spår i panelen och spikades i denna för att minska fuktbelastningen på denna. Ett mindre uppvik gjordes även på absiden för att leda bort vatten från gavelfasaden. På verandan rekonstruerades ståndrännan med enkla utkastare i hörnen.

Demonstrerad originalplåt.

Plåttaket under rivning. Glespanel i överlag god kondition.

Tidigast 2018 skall taket få sin målningsbehandling, vilken föreslås utföras likt det gamla taket med grund av järnmönja och slutstrykning med stenkolstjära. Om zinkskiktet inte börjat brytas ned kan det bli aktuellt att beta plåten med till exempel ammoniak. En originalplåt är sparad som referensobjekt i missionshuset och en är omhändertagen av antikvarie Arja Källbom som referensobjekt inom ramen för forskningsprojektet ”Målning av takplåt på kulturhistoriska byggnader” (Hantverkslaboratoriet).

Fastighetsägaren svarar själv för fasadernas och fönstrens målningsbehandling samt byte av rötskadade delar samt rekonstruktion av verandans saknade delar och återmontering av tidigare dörrblad till köksentrén. Den stående fasspottspanelen till vänster om verandan har bytts liksom den liggande mellan fönster och veranda på den sidan. All alkydoljefärg skall avlägsnas. Undre skikt av linoljefärg lämnas kvar om de har god vidhäftning. Påvisad färgsättning från ca 1900 återskapas med äkta linoljefärg (utan alkyder), se färgundersökning och färgsättningsförslag i bilaga.

Taket efter avslutade arbeten, från sydost.

Sammanfattning

Arbetena med Öreryds missionshus syftar till att återföra byggnadens exteriör till dess utseende kring 1900, varmed det blir ett av de mer autentiska tidiga missionshusen i länet. Den ursprungliga plåttäckningen var inte längre i kondition att laga, varför en ny täckning gjordes i samma utförande. Härvidlag återskapades försvunna detaljer som ständrännor.

Från nordväst. Befintlig stege skall bytas mot en bättre anpassad.

Referenser

Tryckta källor och litteratur

Bilder från Öreryd. 1990. Gislaved.

En bok om Öreryd. 1985. Gislaved.

Frikyrkligheten i Jönköpings län - historia, miljöer och lokaler. 2002. Jönköping.

Järnplåt. Anvisningar för underhåll och reparation. 1980. Stockholm.

Källbom, A. 2014. *Målning av takplåt på kulturhistoriska byggnader.* Göteborg.

Arkiv

Jönköpings läns musei arkiv.

Informant

Ivar Wenster, antikvarie, Karlskrona.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:434-7643-2014

Jönköpings läns museums dnr:228/2014

Byggherre:.....Fredrik Junkell, Ljungsarp

Entreprenör:.....Modéns plåtslageri AB, Anders-
torp

Rapportansvarig:.....Robin Gullbrandsson, Jönkö-
pings läns museum

Antikvarisk medverkan:.....Robin Gullbrandsson, Jönkö-
pings läns museum

Län:.....Jönköpings län

Kommun:.....Gislaveds kommun

Socken:Öreryds socken

Fastighetsbeteckning:.....Öreryd 1:10

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Bilaga 1

Bilaga 1. Färundersökning 2003.

Färganalysen har utförts av antikvarie Margareta Olsson vid Jönköpings länsmuseum 2003-06-19. Analysen har gjorts genom framskapning av färgskikten med kniv och bestämning utifrån dels Riksantikvarieämbetes linoljeprovsamling, dels NCS-index. Färgskikten redovisas utifrån och inåt.

Byggnadens exteriör

Väggpanel	Ljust grå – S 3502-Y Mörkt blågrå – S 7005-B20G Tre skikt vitt varav det understa är en gulnad linoljefärg Kromgrön + blyvit, S1005-G10Y (något mörkare)
Gördellist	Ljust grå – S 3502-Y Mörkt blågrå – S 7005-B20G Tre skikt vitt varav det understa är en gulnad linoljefärg Kromgrön + blyvit, S1005-G10Y (något mörkare)
Hörn- och fönsterfoder	Ljust grå – S 3502-Y Mörkt blågrå – S 7005-B20G Tre skikt vitt varav det understa är en gulnad linoljefärg Grå umbra 5A-36
Verandans stolpar	Två skikt vitt varav det understa är en gulnad linoljefärg Grå umbra 5A-36 Kromgrön, 3A-GN83, mörkare + Karvsnitt i kromgrön + blyvit, S1005-G10Y (något mörkare)
Räckesstolpar	Två skikt vitt varav det understa är en gulnad linoljefärg Grå umbra 5A-36 Kromgrön +vit, S1005-G10Y
Räckes överliggare	Två skikt vitt varav det understa är en gulnad linoljefärg Grå umbra 5A-36 Kromgrön, 3A-GN83
Fönsterbågar	Två skikt vitt varav det understa är en gulnad linoljefärg Grå umbra 5A-36 Bränd terra, 1A-44

Ytterdörr Obränd terra+ gulocker, S3040-Y50R

Invändigt - Stora salen

Vägg Gråvit
 Ljust grågrön, - S2020-G60R
 Guldocker - S2030-Y30R, 3A-94

Sockel och Brun drickamålning, ljus grund - S5020-Y20R
 mittel- mörkbrun - S7020-Y20R
 bandlist

Stora salen -

Innerdörrar (här anges endast det understa skiktet)
 Ram Grön laserade målning, ljusgrön grund - S2010-G90Y – mörkgrön S5010-G90Y
 Fyllning Grön svampmålning, ljusgrön grund - S2010-G90Y, mörkgrön - S5010-G90Y
 Fyllningsfas Brun laserande målning, ljusbrun grund:
 och foder S5020-Y20R, mörkbrun - S7020-Y20R

 Fönsterbågar Brun laserande målning, ljusbrun grund - S5020-Y20R, mörkbrun-S7020-Y20R
 Foder Grön laserande målning, ljusgrön grund - S2010-G90Y, mörk S5010-G90Y

Lilla salen

Bröstpanel Grön svampmålning, ljusgrön grund - S2010-G90Y, mörk -S5010-G90Y

Mittelband-
 list och
 sockel Brun laserande målning, ljus grund - S5020-Y20R, mörk ådring - S7020-Y20R

Väggpanel Ljusgrå - S2005-G60Y

Förslag till färgsättning vid utvändig ommålning

Förslaget baseras på ovan redovisade färganalys och innebär en återgång till ursprunglig färgsättning från tidigt 1900-tal. Förslaget redovisas enligt Riksantikvarieämbetets linoljefärgsprovssamling i de fall överensstämmande kulör finns med i denna. Dessa kulör-koder kan användas vid beställning av färdigblandad linoljefärg hos bl a Engwall och Claesson och Gunnar Ottossons färgmakeri.

Byggnadens exteriör

Väggpanel och gördellist	Några nyanser ljusare än Kromoxidgrönt 7A- GN 83
Hörn- och fönsterfoder	Grå umbra 5A-36
Verandans- stolpar	Kromgrön, 3A-GN83, något mörkare nyans Karvsnitt- Några nyanser ljusare än Kromoxid grönt 7A-GN 83
Räckes överliggare	Kromgrön, 3A-GN83, något mörkare nyans
Räckesstolpar	Några nyanser ljusare än Kromoxidgrönt 7A- GN 83
Fönster- bågar	Bränd terra, 1A-44
Fönsterfoder	Grå umbra 5A-36
Ytterdörr terpentin.	Strykes med halvolja, av 50% linolja och 50%

Materialspecifikation

2

Öreryds Missionskyrka

Kvalitetsmall

Matreal	Typ/ fabrikat	övrig info	
Underlagstäckning (Papp)	Raw HP350	dubbel klisterkant	
Trådspik	100x3,4 blank		
Pappspik	25x2,5 VFZ		
Bärläkt/ spikläkt (läkt)	25x48	Ohyvlat	
Plåttak Kyrka/entre	Galv PX Z350	Lindab	
Beslagsskruv	K RF		
Spårskruv	Stålskruv förzinkad strl 10*2	För krokarna	
Stuprör 75	Aluzink		
Karprörsvinklar 75/70	Aluzink		
Svep kil 75	Aluzink		
Stift	Galv FZ		
Fotrännkrok utan stöd 5	Galv	inkl packning	

Modéns Plåtslageri AB
Industrigatan 16
334 33 Anderstorp
0371-15340

Det gamla missionshuset i Öreryd är en av länets bäst bevarade äldre frikyrkobyggnader. Under 2015-2016 har exteriören restaurerats med stöd från Länsstyrelsen i Jönköpings län. Detta har inbegripit ett nytt plåttak i traditionellt utförande och en återgång till det tidiga 1900-talets färgsättning.